

Enkele ideeën aangaande de marxistische opvatting inzake het huwelijk als maatschappelijk instituut (*)

Patrick SENA EVE

Uitgangspunt : een gemeenschap kan niet bestaan zonder ordening van de voortplanting en het verschaffen van sociale zekerheid (in de eigenlijke betekenis van het woord) aan de nieuwe leden.

DEEL I. HISTORISCH-MATERIALISTISCHE VISIE OP HET HUWELIJK

1. De studie van de oergeschiedenis toont ons toestanden waar mannen in *veelwijverij* en hun vrouwen tegelijkertijd in *veelmannerij* leefden, en de kinderen dan ook als van hen allen gemeenschappelijk werden beschouwd ; deze toestanden hebben een hele reeks veranderingen ondergaan totdat zij zich tenslotte oplosten in het *enkelvoudige huwelijk*.

2. De ordening van de voortplanting wordt huwelijk genoemd : groeps-huwelijk (waar hele groepen mannen hele groepen vrouwen elkaar wederzijds bezitten), veelmannerij (waar 1 vrouw meerdere mannen bezit zonder het tegenovergestelde), veelwijverij (waar 1 man meerdere vrouwen bezit zonder het tegenovergestelde), monogaam huwelijk (waar 1 man 1 vrouw bezit en omgekeerd). Dit maatschappelijk instituut heeft als functie het bepalen van de personen die deel uitmaken van de groep waarbinnen de leden elkaar sociale zekerheid verschaffen ; dit is ook (nog steeds) zo met het monogaam huwelijks-instituut dat wij kennen.

3. Bij alle vormen van *groepshuwelijk* is het onzeker wie de vader van een kind is, maar wel is het zeker wie de moeder is. Het is duidelijk dat alleen de afstamming van moederszijde aan te tonen is en dus alleen de vrouwelijke lijn wordt erkend.

(*) Deze tekst werd opgesteld voor S.A.R./Wetswinkel Leuven. Voor het eerste deel werd uitvoerig geput uit : ENGELS, F., *De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat* (1884), A'dam, Uitgeverij Pegasus, 1973. De ontwikkeling van het tweede en derde deel is vooral gebaseerd op de uiteenzetting die prof. A. HEYVAERT (U.I.A.) op uitnodiging van de S.A.R. gegeven heeft op 18 februari 1974 te Leuven. Voor de benaderingswijze alsook voor de inhoud zijn we zelf verantwoordelijk. Uit deze uiteenzetting moge blijken dat de marxistische opvatting iets heel anders inhoudt dan hetgeen de voorstanders van een zogezegde herwaardering van het huwelijk er soms voor willen laten doorgaan (zie bv. DELVA, W., *Het civiel recht, inzonderheid het familierecht, gisteren, vandaag en morgen*, R.W. 1973/74, kol. 579/583).

4. De eerste vooruitgang van de organisatie van de voortplanting bestond erin de geslachtelijke omgang tussen de ouders en de kinderen uit te sluiten; de tweede was het uitsluiten daarvan tussen broer en zuster. Deze laatste vooruitgang was tengevolge van het geringe leeftijdsverschil van de betrokken persoon oneindig veel belangrijker, maar ook moeilijker dan de eerste.

5. Het spreekt vanzelf dat stammen bij welke de inteelt door deze vooruitgang werd beperkt, zich sneller en voller moesten ontwikkelen dan stammen waar het huwelijk tussen broer en zuster een gewoon verschijnsel en regel bleef. En hoe geweldig de uitwerking van deze vooruitgang zich deed gelden, bewijst de daaruit rechtstreeks ontstane instelling van de *gens* die de grondslag vormt van de meeste zoniet alle barbarenavolken op aarde.

6. De oorspronkelijke *communistische gemeenschappelijke huishouding* van de oerfamilie was gebonden aan een bepaalde naargelang de materiële omstandigheden wisselende maximumomvang van de familiegemeenschap. Zodra de voorstelling van de onbetamelijkheid van geslachtelijke omgang tussen kinderen van eenzelfde moeder opkwam, moest die wel invloed uitoefenen op de splitsing van oude en op de vorming van nieuwe huishoudingen: een of meer groepen zusters werden de kern van de ene, hun vleselijke broers die van de andere huishouding.

7. De verbodsbepalingen voor het huwelijk werden steeds ingewikkelder (bv. het huwelijk tussen *alle* verwanten van een bepaald maatschappelijk stelsel werd verboden); aldus werden groepshuwelijken meer en meer onmogelijk, en werden zij door het *paringshuwelijk* verdrongen. Op deze trap leeft één man met één vrouw samen, echter zo, dat veelwijverij en zo nu en dan ontrouw het recht van de mannen blijven, hoewel de eerste om economische redenen zelden voorkomt. De huwelijksband is echter van weerszijden gemakkelijk te verbreken en de kinderen behoren evenals vroeger alleen aan de moeder.

8. De ontwikkeling van de familie in de oergeschiedenis bestaat derhalve in een voortdurende vernauwing van de kring (die oorspronkelijk de hele stam omvatte) waarbinnen echtelijke gemeenschap tussen de beide geslachten heerst; aldus blijft tenslotte het enkele, voorlopig nog los verbonden paar over, het molekuul, waarvan de splitsing een einde zou maken aan de instelling huwelijk zelf. Hieruit blijkt al hoe weinig de individuele geslachtsliefde in de tegenwoordige betekenis van het woord met het ontstaan van het monogame huwelijk te maken had (1).

(1) ENGELS, F., *op. cit.*, p. 63.

9. De paringsfamilie, zelf te zwak en te onbestendig om een eigen huishouding tot een behoefte of ook maar wenselijk te maken, ontbindt geenszins de uit vroegere tijd overgeleverde communistische huishouding. Een *communistische huishouding* betekent echter heerschappij van de vrouwen in huis, zoals ook de uitsluitende erkenning van de vleselijke moeder (bij de bestaande onmogelijkheid de vleselijke vader met zekerheid te kennen) de hoge achting voor de vrouwen d.w.z. voor de moeders betekent. Het is een van de meest absurde uit de 18e-eeuwse Verlichting overgeleverde voorstellingen dat de vrouw in het begin van de maatschappij de slavine van de man zou zijn geweest. De vrouw heeft bij alle wilden en bij de meeste barbaren niet alleen een vrije, maar ook een hooggeachte positie.

10. De *arbeidsindeling tussen de beide geslachten* echter berust op heel andere oorzaken dan de positie van de vrouw in de maatschappij. Zo is het niet in tegenstrijd met het voorgaande dat in maatschappijen die voor de vrouwen veel meer achting hebben dan onze westerse maatschappij, de vrouw (met naar ons gevoel) overmatige arbeid wordt belast. De verdeling van de arbeid is zuiver van natuurlijke aard; de man voert oorlog, gaat jagen en vissen, verschaft de grondstoffen voor de voeding en de daarvoor nodige werktuigen; de vrouw zorgt voor het huis, voor het toebereiden van het voedsel en voor de kleding. Ieder van hen heerst op zijn gebied.

11. De overgang van het groepshuwelijk naar het paringshuwelijk is feitelijk door de *vrouwen* tot stand gekomen. Hoe meer de traditionele geslachtsverhoudingen met de ontwikkeling van de economische levensvoorwaarden (= het ondermijnen van het oude communisme) en met de toenemende bevolkingsdichtheid hun oorspronkelijk-naïeve karakter verloren, des te vernederender en drukkender moesten zij de vrouwen overkomen, des te dringender moesten zij naar het tijdelijke of duurzame huwelijk met slechts één man als naar een verlossing verlangen. Van de *mannen* kon deze vooruitgang bovendien al daarom niet uitgaan, omdat het hun nooit (ook tot op de huidige dag niet) is ingevallen van de genoegens van het werkelijke groepshuwelijk af te zien.

12. Pas nadat door de vrouwen de overgang tot het paringshuwelijk tot stand was gebracht, konden de mannen de strenge monogamie invoeren; uiteraard alleen voor de vrouwen. Om het paringshuwelijk tot een hecht monogaam huwelijk te ontwikkelen waren er echter andere oorzaken nodig dan die welke wij tot nu toe aan het werk zagen. Alleen het in werking treden van *nieuwe maatschappelijke drijfkrachten* kon uit de paring een nieuwe gezinsvorm doen ontstaan.

13. De eerste grote maatschappelijke verdeling van de arbeid bestond in de *afscheiding van de herdersstammen* van de overige massa van barbaren; de herdersstammen produceerden niet alleen méér, maar

ook andere levensmiddelen dan de overige barbaren. Daarmee werd voor het eerst een geregelde *ruil* mogelijk. Aldus zijn na de afscheiding van de herdersstammen alle voorwaarden aanwezig voor de bevestiging van de ruil als vaste instelling.

14. Met de kudden en de verhoging van de produktie in de andere takken (akkerbouw en handwerk) kwam er een hele revolutie in het gezin. De kostwinning was steeds de zaak van de man geweest, de middelen voor de kostwinning werden door hem vervaardigd en waren zijn eigendom. De kudden waren de nieuwe middelen voor het levensonderhoud, het temmen en later het hoeden van het vee was het werk van de man. Hem behoorde derhalve het vee toe, alsook de waren en de slaven die tegen het vee waren geruild. Het gehele overschot dat dit bedrijf nu opleverde, viel de man ten deel; de vrouw genoot er ook van, maar zij had geen aandeel in de eigendom.

15. De wilde jager was in huis tevreden geweest met de tweede plaats, na de vrouw; de zachtmoedige herder, pochend op zijn rijkdom, drong zich naar voren op de eerste plaats en de vrouw terug, naar de tweede. En zij kon zich niet beklagen. De verdeling van de arbeid in het gezin had de verdeling van de eigendom tussen man en vrouw geregeld; de verdeling was hetzelfde gebleven, en toch keerde zij de tot nu toe bestaande verhouding in huis onderste boven, alleen omdat de verdeling van de arbeid buiten het gezin een andere geworden was.

16. Dezelfde oorzaak, die aan de vrouw vroeger de heerschappij in huis had verzekerd: haar beperking tot de huiselijke arbeid, diezelfde oorzaak verzekerde nu aan de man de heerschappij in huis: *de huiselijke arbeid verzonk in het niet naast de arbeid van de man voor de kostwinning*; deze was alles, gene slechts een onbelangrijke toegift. (Hier blijkt al, dat de bevrijding en haar gelijkstelling met de man onmogelijk is en blijft, zolang de vrouw van de maatschappelijke productieve arbeid uitgesloten is en op de particuliere huiselijke arbeid aangewezen blijft. De bevrijding van de vrouw wordt eerst mogelijk, zodra zij op grote maatschappelijke schaal aan de productie kan deelnemen en de huiselijke arbeid haar nog maar in onbetekende mate in beslag neemt.)

17. Door de *feitelijke heerschappij van de man in huis* was de laatste belemmering voor zijn alleenheerschappij verdwenen. Deze alleenheerschappij werd bevestigd en vereeuwigd door het ten val brengen van het moederrecht, door de invoering van het vaderrecht en de geleidelijke overgang van het paringshuwelijk naar de *monogamie*. Daarmee kwam er echter een scheur in de oude gensorde: het individuele gezin werd een macht en verhief zich dreigend tegenover de gens (2).

(2) ENGELS, F., *op. cit.*, blz. 197/199.

18. De volgende stap werd gezet in de periode toen het ijzer in dienst gekomen was van de mens. Door de ontwikkeling van betere werktuigen had er in de verschillende takken van de productie een onweerstaanbare vooruitgang plaats. De verschillende zich meer en meer van elkaar afzonderende handwerken voerden tot toenemende verscheidenheid van de productie en tot grotere kunstvaardigheid.

19. Zo uiteenlopende bezigheden konden echter niet meer door een en dezelfde persoon worden verricht : de tweede grote verdeling van de arbeid had plaats : *het handwerk scheidde zich af van de landbouw*. Aldus ontstaat de productie rechtstreeks voor de ruil (= warenproductie), en met deze de *handel*. Het onderscheid in het bezit van de afzonderlijke gezinshoofden scheurt de oude communistische huishouding overal waar zij tot nu toe was blijven bestaan uiteen ; en daarmee verdwijnt ook de gemeenschappelijke bebouwing van de grond voor rekening van de gemeenschap. Het akkerland wordt eerst tijdelijk, later voorgoed aan de afzonderlijke gezinnen in gebruik gegeven, de overgang tot de volledige *particuliere eigendom* heeft geleidelijk plaats, gelijktijdig met de overgang van het paringshuwelijk tot de monogamie.

20. Het *individuele gezin* begint de economische eenheid in de maatschappij te worden. Doordat deze particuliere eigendom bij de bestaande arbeidsverdeling volledig in handen was van de man, werd zijn feitelijk gegroeide heerschappij in huis absoluut verzekerd.

21. Als tegenprestatie rustte het voortaan op de man om in te staan voor de kinderen die hij verwekte, maar dan ook slechts voor die. Het werd nu dus belangrijk een man te kunnen aantonen voor elk kind, en wel diegene die het verwekt heeft. (*Qui fait l'enfant doit le nourrir.*) De enige mogelijkheid om over de afstamming zekerheid te hebben verloopt via de maatschappelijke instelling van het monogaam huwelijk, met daaraan verbonden de persoonlijke huwelijksplichten (getrouwheid, samenwoning, bijstand), maar enkel voor de vrouwen.

22. De maritale macht anderzijds is volledig gekoppeld aan die huwelijksplichten van de vrouw, en dit alles in het kader van de *zekerheid van afstamming* (3). Die maritale macht is dus heel logisch uit de materiële omstandigheden te verklaren : dit is geen bewust uitvindsel geweest van juristen. Aldus is het moeilijk te ontkennen dat het monogaam huwelijk geconditioneerd is door de maritale macht en het huwelijksbezit in handen van de man.

(3) De gehoorzaamheidsplicht van de vrouw (oorspronkelijk artikel 213 Code civil) werd pas in 1958 uit de wet geschrapt en bestaat dus niet meer als wettekst (Wet 30 april 1958) ; voor een bondige analyse, zie : VERRYCKEN, M., *De rechten van de vrouw in de huidige maatschappij*, De nieuwe maand, jg 16 nr. 6, 1973, blz. 390/392.

23. De ware functie van het huwelijk wordt gedefinieerd in artikel 203 Code civil :

«De echtgenoten gaan, door de enkele daad van het huwelijk, samen de verbintenis aan om hun kinderen kost, onderhoud en opvoeding te verschaffen».

Het gaat hier dus om een louter economische bepaling. (Hierbij moet echter onmiddellijk worden opgemerkt dat het duidelijk niet opgaat aan alle ouders eenzelfde plicht tot behoorlijke opvoeding van hun kinderen op te leggen, indien niet aan iedereen dezelfde middelen daartoe voorhanden zijn.)

24. De code civil en ook nog ons hedendaags burgerlijk wetboek staan vol met

economische bepalingen die dit sociaal zekerheidssysteem dat het huwelijk eigenlijk is, aanduiden :

— artikel 212 B.W. :

«Echtgenoten zijn jegens elkaar tot samenwoning verplicht ; zij zijn elkaar getrouwheid, hulp en bijstand verschuldigd»

— artikel 218, eerste lid, B.W. :

«Ieder der echtgenoten draagt in de lasten van de huishouding bij naar zijn vermogen en zijn staat».

25. Hierbij aansluitend zijn er een hele reeks *economische bepalingen* ten voordele van de onschuldige echtgenoot voor de periode na het huwelijk :

— artikel 299 C.c. en B.W. :

«Behalve in geval van onderlinge toestemming verliest de echtgenoot tegen wie de echtscheiding, op welke grond ook, is toegestaan, alle voordelen die de andere echtgenoot hem, hetzij bij hun huwelijkscontract, hetzij sinds het aangaan van het huwelijk, verleend heeft»

— artikel 300 C.c. en B.W. :

«De echtgenoot die de echtscheiding verkregen heeft, behoudt de voordelen hem door de andere echtgenoot verleend, al waren die wederkerig bedongen en al heeft geen wederkerigheid plaats»

— artikel 301 C.c. en B.W. :

«Indien de echtgenoten elkaar geen enkel voordeel verleend hebben, of indien de bedongen voordelen niet voldoende blijken om te voorzien in het onderhoud van de echtgenoot die de echtscheiding verkregen heeft, kan de rechtbank hem, uit de goederen van de andere echtgenoot, een uitkering tot levensonderhoud toekennen, die het derde gedeelte van de inkomsten van die andere echtgenoot niet mag te boven gaan. Deze uitkering kan worden ingetrokken in geval zij niet meer nodig is».

26. Ook de recent in het burgerlijk wetboek ingelaste echtscheiding op grond van feitelijke scheiding van meer dan tien jaar, indien daaruit de duurzame ontwrichting van het huwelijk blijkt (artikel 232, eerste lid, B.W. (4), is omgeven van *economische bepalingen* :

— artikel 306 B.W. (5) :

(4) Wet 1 juli 1974 tot wijziging van sommige artikelen van het burgerlijk en het gerechtelijk wetboek, betreffende de echtscheiding, artikel 1 ; in werking getreden op 1 februari 1975 (K.B. 14 januari 1975).

(5) Idem, artikel 4.

«Voor de toepassing van de artikelen 299, 300 en 301, wordt de echtgenoot die de echtscheiding verkrijgt op grond van artikel 232, eerste lid, geacht de echtgenoot te zijn tegen wie de echtscheiding is uitgesproken; de rechtbank kan er anders over beslissen indien de eisende echtgenoot het bewijs levert dat de feitelijke scheiding te wijten is aan de fouten en tekortkomingen van de andere echtgenoot».

Een gelijkaardige economische benadering omkadert de door dezelfde wet in het B.W. ingelaste echtscheiding op grond van feitelijke scheiding van meer dan tien jaar als gevolg van de toestand van krankzinnigheid of van diepe geestesgestoordheid van de andere echtgenoot (artikel 232, tweede lid, B.W.) (6); artikel 307 B.W. (7) stelt namelijk:

«Wanneer de echtscheiding wordt toegestaan op grond van artikel 232, tweede lid, behoudt iedere echtgenoot de voordelen hem door de andere echtgenoot verleend. De rechtbank kan aan een van de echtgenoten ten laste van de andere, een uitkering tot levensonderhoud verlenen die onderworpen is aan de regels bepaald in het volgende artikel».

En artikel 307 bis (8) rondt de twee voorgaande af:

«De uitkering tot levensonderhoud verleend krachtens de artikelen 306 en 307 mag een derde gedeelte van de inkomsten van de schuldenaar te boven gaan en worden aangepast of afgeschaft al naar de wijzigingen in de behoeften en de bestaansmiddelen van partijen. De nalatenschap van de schuldenaar, vooroverleden zonder kinderen uit zijn huwelijk met de overlevende achter te laten, is aan de laatstgenoemde levensonderhoud verschuldigd volgens de regels van artikel 205».

Deze artikelen maken onmiddellijk duidelijk dat de economische reglementering van deze recente juridische vorm van echtscheiding veel gedetailleerder en ingrijpender is dan die van de klassieke vorm van schuldechtscheiding.

27. Inzake echtscheiding door onderlinge toestemming bepaalt artikel 1288 gerechtelijk wetboek sinds de wet van 1 juli 1972 dat de echtgenoten die besloten zijn tot echtscheiding door onderlinge toestemming over te gaan, ertoe gehouden zijn hun overeenkomst bij geschrift vast te leggen omtrent:

«... 4° het bedrag van de eventuele uitkering te betalen door de ene echtgenoot aan de andere, gedurende de proeftijd en na de echtscheiding»,

daar waar de oorspronkelijke tekst in het gerechtelijk wetboek (zoals voorheen het burgerlijk wetboek) alleen voorzag:

«... 3° welk bedrag een van de echtgenoten (gedurende de proeftijd) aan de andere zal moeten betalen, indien één van beiden geen voldoende inkomsten heeft om in zijn behoeften te voorzien»

(dus in de huidige tekst geen verwijzing meer naar de behoefte noch beperking tot de proeftijd).

28. Deze talrijke economische artikelen die het instituut huwelijk determineren maken duidelijk dat dit instituut zeker niet aanwezig is om de menselijke contacten te organiseren.

(6) Idem, artikel 1, tweede lid.

(7) Idem, artikel 5.

(8) Idem, artikel 6.

29. In die optiek is dan de toestand van de *natuurlijke kinderen* in ons recht te verklaren: de natuurlijke kinderen hebben oorspronkelijk geen recht, precies omdat zij niet binnen het economische systeem van het huwelijk vielen (en dus geenszins omdat 'de wetgever door de bestraffing van dergelijke kinderen het verwekken ervan heeft willen tegengaan: precies alsof het bij de mannen zou opkomen af te zien van geslachtsbetrekkingen met andere vrouwen dan hun echtgenote waar ze zin in hebben, door de loutere gedachte aan een mogelijk volledig rechteloos kind: dergelijke idealistische interpretatie heeft duidelijk niets met de werkelijkheid te maken) (9).

DEEL II. VERMINDERING VAN DE BETEKENIS VAN HET HUWELIJK DOOR DE AANTASTING VAN ZIJN ECONOMISCHE BASIS

Uit heel het voorafgaand betoog blijkt dat de wezenlijke grondslag van het monogaam huwelijk het *particulier goederenbezit* is. Indien deze stelling juist is, dan zou het zo moeten zijn dat het belang van het monogaam huwelijk verdwijnt en zijn bescherming als instituut vermindert:

§ 1. indien het individueel goederenbezit verdwijnt

§ 2. en ook indien een ander sociaal zekerheidsstelsel voor de kinderen ontworpen wordt.

§ 1. Evolutie m.b.t. het particulier goederenbezit als inkomensbron

30. Het is duidelijk dat er sinds 1804 een belangrijke economische en sociale evolutie plaatsgreep.

Hoewel in onze huidige samenleving de *individuele beschikking over goederen* nog steeds als regel geldt (artikelen 537 en 544 B.W.), constateren we een, zij het heel geleidelijke, evolutie naar een ander systeem. In de vigerende wetgeving komt dit op een dubbel vlak tot uiting: enerzijds werd het bestaand individueel beschikkingsrecht enigszins beperkt in het belang van de gemeenschap; anderzijds werd voor de concrete maatschappelijke verhoudingen waarin kapitaal (d.w.z. zij die beschikken over goederenbezit) en arbeid (d.w.z. zij die beschikken over arbeidskracht) tegenover elkaar staan, meer en meer de bescherming afgedwongen van deze laatste groep, die zowel werknemers als zelfstandige arbeiders bevat (10).

(9) Zie: VAN EECKHAUT, P., *Recht in een averechtse maatschappij*, R.W. 1970/71, kol. 734.

(10) Voor de concrete wettelijke maatregelen, zie de opsomming bij: HEYVAERT, A., *Contestatie van ons erfrecht*, R.W., 1968/69, kol. 483/484 en kol. 490/493.

31. De 200-jarige industrialisatie in onze streken en de verdwijning van de voordien bestaande landbouweconomie hebben *ingrijpende wijzigingen* meegebracht op sociaal vlak. Het aanaal mensen dat zich in een rechtstreekse exploitatie bevindt neemt sinds het begin van de 19e eeuw steeds toe. Ook nu nog zet deze evolutie zich verder :

A. de primaire sector wordt nog verder afgetakeld : steeds meer boeren moeten naar de fabriek omdat de landbouw hen geen — behoorlijk — inkomen meer kan verschaffen ;

B. de overgang van het concurrentieel kapitalisme in het post-kapitalisme (sinds WO II) waar van vrije mededinging in de meeste sectoren geen sprake meer kan zijn, noopt er steeds meer middenstanders en kleine ondernemers toe hun zaak te verwisselen voor arbeid in loondienst.

32. Nu is het zo dat werken in de fabriek of op het kantoor noodzakelijk met zich meebracht : afbrokkeling van de clan-familie. De economische basis waarop de familie steunt brokkelt af, zij kan steeds minder zekerheid verschaffen aan de leden (= *defamiliarisering* van de zekerheid). Die leden zijn dan ook genoodzaakt om hun zekerheid elders dan in familieverband te gaan zoeken (= *individualisering* van de zekerheid). Terzelfdertijd stelt men echter een *vermaatschappelijking* van de zekerheid vast : geleidelijk aan is het niet meer louter het individueel bezit dat voor die zekerheid moet zorgen : er heeft zich een systeem van *sociale verzekeringen* ontwikkeld dat niet geordend is op individueel goederenbezit : uitkeringen voor werkloosheid, ziekte, invaliditeit, arbeidsongevallen, beroepsziekten ; pensioenen : gewaarborgd week- en maandloon ; uitkeringen bij sluiting van ondernemingen ; uitkeringen van het fonds voor bestaanszekerheid ... (11) (12).

(11) «Or le Code civil a juridiquement compté sur la seule famille pour «alimenter» les pauvres gens, désignant en son sein les «débiteurs alimentaires». Le système est apparemment inchangé, mais ici encore la substance est en mouvement, sous l'influence des matières et des législations particulières. De jour en jour et de plus en plus, sur le plan collectif, la sécurité sociale confie le rôle de débiteur alimentaire à l'entreprise ou à la société tout entière» (VAN DER VORST, P., *La tutelle aux prestations familiales ou autres allocations sociales*, Editions de l'institut de sociologie, Bruxelles, 1969, blz. 23). (12) CHAUVET, J., *Famille - Vieillesse*, Droit social 1974, no. 9-10 septembre-octobre, blz. 437/443) beweert dat er in onze moderne samenleving nog levendige krachten van familiale solidariteit in de zin van de uitgebreide familie aanwezig zouden zijn, en dat het alleen maar de actuele maatschappelijke structuren zouden zijn die de uitdrukking van dit natuurlijk élan verhinderen ; zij houdt dan ook een pathetisch betoog voor een voluntaristische sociale politiek die die grote familiale solidariteit moet bevorderen («L'on retrouve là les idées les plus généreuses de la République révolutionnaire de 1793 où toute personne prenant en charge un enfant ou un vieillard devenait, ipso facto citoyen. Souhaitons qu'une résonance nouvelle y soit donnée par

33. Welnu, die drie kenmerken in de evolutie van de zekerheid, namelijk defamiliarisering, individualisering en vermaatschappelijking, vind je terug op het gebied van de evolutie van het huwelijk. Om dit te duiden nemen we het voorbeeld van de vereiste toestemmingen van ascendenten bij het huwelijk van hun descendenten, en de evolutie die op dit gebied plaatsgreep :

34. (1°) *defamiliarisering* : voorheen was het sluiten van een huwelijk meer een familiezaak dan wel een individuele aangelegenheid van de partners ; ons burgerlijk recht (in tegenstelling met canoniek recht) hechtte traditioneel heel veel belang aan de toestemming van de familie van de huwendes. Thans evolueert ons recht duidelijk in de zin van een beperking van deze toestemmingsvereiste. Meerderjarige (+ 21 jaar) aanstaande echtgenoten die niet de volle leeftijd van 25 jaar hebben bereikt, moeten weliswaar de toestemming van beide ouders *vragen* ; bekomen ze die niet, dan moeten ze hun een uitdrukkelijke akte van eerbied richten ; blijven zij (of één van hen) na de betekening ervan in hun weigering volharden, dan moet het huwelijk alleen maar één maand uitgesteld, tenzij de ouders binnen 15 dagen na de betekening verhaal uitoefenen bij de rechtbank, die dan, indien *gegronde redenen* worden aangevoerd, het huwelijk kan doen uitstellen tot het kind (sic) de leeftijd van 25 jaar heeft bereikt. De uitdrukkelijke akte van eerbied moet enkel aan de ouder(s) betekend worden, bij gebreke van ouders niet aan de grootouders, de familie-raad of de voogd (13). Vóór de wet van 14 juli 1953 waren er drie akten van eerbied vereist. Meerdere wetsvoorstellen zijn reeds ingediend om alle toestemmingsbepalingen voor huwendes boven de 21 jaar af te schaffen (14) ;

35. (2°) *individualisering* : dit is duidelijk uit wat onder (1°) is gezegd : meer en meer wordt de sluiting van het huwelijk opgevat als een zaak die alleen de partners aangaat ;

36. (3°) *vermaatschappelijking* : indien de aanstaande echtgenoten minderjarig zijn, moeten ze de toestemming van vader *en* van moeder krijgen. Als de ouders het niet eens zijn dan wordt het geschil door

notre V° République»). Echter, de actuele economische structuren verhinderen niet dat een zogenaamd natuurlijk élan tot uitdrukking komt maar zij takelen de familiale solidariteit af ; de actuele juridische structuren daarentegen verhinderen dat die onvermijdelijke aftakeling niet nog sneller verloopt !

(13) B.W., artikelen 151/154 en 158/159.

(14) De meest recente zijn : Parl. Doc., Kamer, B.Z. 1974, nr. 40/1, *Wetsvoorstel tot opheffing van de artikelen 76, 5°, 151, 152, 153 en 154 en tot wijziging van de artikelen 155 bis en 158 van het burgerlijk wetboek*, van CVP-volksvertegenwoordiger VANDAMME, F. ; en Parl. Doc., Kamer, 1974/75, nr. 379/1, *Wetsvoorstel betreffende de vereisten om een huwelijk aan te gaan*, van PSB-volksvertegenwoordiger CUMPS, G. (opheffing van de artikelen 76, 5°, 151 tot 154 — wijziging van de artikelen 155 bis, 158 en 173 B.W.).

één van hen bij verzoekschrift voor de jeugdrechtbank gebracht (15). Bij weigering van beide ouders kon het kind vóór de wet van 8 april 1965 — wettelijk gezien — geen verhaal uitoefenen tegen de discretionaire beslissing van zijn ouders (hoewel er toen reeds rechtbanken waren die op vordering van het openbaar ministerie toestemming verleenden tegen de wil van beide ouders in). Sindsdien is er artikel 160 bis B.W. dat stelt dat

«de jeugdrechtbank, op vordering van de procureur des Konings, het kind toestemming (kan) verlenen om een huwelijk aan te gaan, als zij de weigering een misbruik acht te zijn».

Met dit voorschrift werd het begrip rechtsmisbruik door de wetgever in het familierecht binnengebracht; als de weigering onverantwoord wordt geacht, is het een instelling van de maatschappij die haar toestemming verleent (16) (17).

§ 2. Ontwikkeling van een ander sociaal zekerheidssysteem voor de kinderen

37. De regeling van artikel 203 B.W. (zie boven) verliest duidelijk aan betekenis doordat de maatschappij tegenover de kinderen tal van interventies doet: organisatie van een kosteloos verplicht onderwijs van 6 tot 14 jaar, peuterspeelplaatsen en kinderkrèches aan sociale kostprijzen, gezinsbijslagen voor elk kind, studiebeurzen en studietoelagen voor verder studerende, verzekering voor gezondheidszorgen voor de kinderen ten laste, de kinderafrek in de inkomstenbelasting, ...

38. Artikel 207 gecombineerd met artikel 205 B.W. stelt dat de ouders hun kinderen levensonderhoud verschuldigd zijn als ze behoeftig zijn, en omgekeerd. Er zijn echter nagenoeg geen procedures van kin-

(15) B.W., artikel 148.

(16) Dit begrip *'misbruik van macht'* wordt wel in twee richtingen geïnterpreteerd. Volgens de behoudende opvatting die een stricte interpretatie voorstaat, moet misbruik van recht verstaan worden in de zin van *«om het kind te tergen of uit baatzucht»*; de rechter mag in geen geval zijn opvatting over het belang van het kind in de plaats stellen van die van de ouders (zie: MATTHIJS, J., *De civielrechtelijke bepalingen van de wet van 8 april 1965*, T.P.R. 1965, p. 335, nr. 28; KEBERS, A., *Les dispositions de droit civil relatives aux mineurs*, Ann. dr., 1966, p. 92). Volgens de progressieve opvatting kan de rechtbank aan de minderjarige toestemming verlenen om in het huwelijk te treden indien de toestemmingsweigering van de ouders strijdig is met het belang van het kind; het bevoegde oordeel van de rechter moet de doorslag geven, de goede bedoelingen van de ouders ten spijt (zie: POELMAN, F., *Le rôle du ministère public dans les matières civiles concernant les mineurs*, Ann. dr., 1971, p. 60/61; GERLO, J., *De burgerrechtelijke bepalingen van de wet op de jeugdbescherming*, T.P.R. 1973, p. 137/138). Zie hiervoor: STEENNOT, H., *Het belang van het kind*, R.W., 1974/75, k. 1732/1733.

(17) Dit voorschrift heeft elders in het familierecht reeds navolging gevonden: zie artikel 353, §1, B.W. (W. 21 maart 1969) inzake de toestemming tot de adoptie bij weigering van de ouders; zie: POELMAN, F., *art. cit.*, p. 78/80.

deren die onderhoudsgeld vorderen van hun ouders of omgekeerd : artt. 205 en 207 B.W. worden in de praktijk zelden toegepast (18).

39. Anderzijds is het wel zo dat de *commissies van openbare onderstand* een *verhaalsrecht* uitoefent op de wettelijk onderhoudsplichtigen voor de door haar verleende steun :

«*Onderstandskosten door een commissie gemaakt bij de uitvoering van haar wettelijke opdracht ten gunste van al dan niet behoeftige personen, worden krachtens een eigen recht, verhaald ... op hen die aan (de ondersteunde) personen onderhoud verschuldigd zijn ...*» (19) (20) (21).

(18) Wat de onderhoudsplicht van de ascendenten t.o.v. de descendenten betreft worden de zeldzame vorderingen daaromtrent bijna uitsluitend ingesteld door meerderjarige studenten van het hoger onderwijs die ook na hun meerderjarigheid kosten van onderhoud vorderen vanwege hun ouders (of door één van de ouders voor hen tegen de andere ouder in het kader van de voorlopige maatregelen tijdens een echtscheidingsprocedure), en dit ofwel op basis van artikel 203 B.W. (onderhoud én opvoeding — eenzijdig — tijdelijk d.w.z. tot de meerderjarigheid ? (= betwist — ruimere inhoud dan behoeftigheid) ofwel op basis van artikelen 205, eerste lid, en 207 (alleen onderhoud — wederkerig — levenslang — in verhouding tot behoeften).

Wat de onderhoudsplicht van de descendenten t.o.v. de ascendenten betreft is een onderzoek lopende aan het centrum voor *rechtssociologie van de Universitaire faculteiten Sint-Ignatius* o.l.v. Prof. J. Van Houtte, waarvan de resultaten in het najaar gepubliceerd zullen worden ; daar werd bevonden dat wat de onderhoudsvorderingen betreft die voor de rechtbank werden gebracht, er in het gerechtelijk arrondissement Antwerpen in 1969 slechts 73 dossiers waren waarbij 78 ascendenten betrokken waren ; slechts 9 van die personen hadden niet de pensioengerechtigde leeftijd bereikt ; de helft van de gevallen betroffen dan nog mensen die hulp gekregen hadden van de C.O.O., maar waar de descendenten geweigerd hadden het op hen verhaalde deel van de steun aan de C.O.O. te betalen.

(19) Artikel 17, W. 2 april 1965 tot wijziging van W. 27 november 1891 op de openbare onderstand (gewijzigd door W. 9 juli 1971). Over het verhaal van de onderstandskosten door de C.O.O. tegen de onderhoudsplichtige personen, zie : RENAUDIÈRE, M., *Openbare onderstand. Wet van 9 juli 1971 (Commentaar en praktische handleiding)*, Brugge, Die Keure, 1975, blz. 77/90.

(20) Zo heeft de Leuvense C.O.O. in 1972 850.000 frank teruggevorderd van de vijf en half miljoen die werd uitgekeerd aan geldelijke steun ; zie : Bestuurlijk verslag van de Leuvense C.O.O., 1972.

(21) In het onderzoek aan het Centrum voor rechtssociologie van de U.F.S.I.A. (zie voetnoot 18) werden de dossiers van de C.O.O. van Antwerpen van 1969 nagegaan ; er werd bevonden dat van de 1600 gevallen waarin geldelijke steun werd verleend of waarin de betrokkene geplaatst werd in een bejaardeninstelling, in 309 gevallen het verhaalsrecht werd uitgeoefend op de descendenten ; de terugbetaling die gevorderd werd verliep volgens normen die opgesteld werden in onderlinge afspraak tussen de C.O.O.'s van de Antwerpse agglomeratie ; geen 10% van de descendenten waren echter in staat om de theoretische norm van de C.O.O. na te leven ; de C.O.O. legt telkens veel meer bij dan de alimentatieverplichting opbrengt ; het verhaalsrecht is dus niet efficiënt ; daarenboven werd aldus een discriminatie geschapen tussen de descendenten van een plaatsingsgeval (die zwaarder werden belast doordat de opname in een instelling de C.O.O. veel meer kost dan geldelijke steun) en die van een onderstandsgeval.

40. Daar waar in de wet van 1 april 1969 tot instelling van een *gewaarborgd inkomen voor bejaarden*, de wet van 27 juni 1969 betreffende het toekennen van *tegemoetkomingen aan minder-validen* en de wet van 20 juli 1971 tot instelling van een *gewaarborgde gezinsbijslag* er geen sprake is van enig verhaalsrecht voor deze niet-contributieve sociale zekerheidsprestaties, is men met de wet van 7 augustus 1974 tot instelling van het *recht op een bestaansminimum* van deze evolutie afgestapt.

41. In die wet op het zogeheten *leefgeld* zijn er enerzijds de bepalingen die tot doel hebben dat het bestaansminimum *verminderd* zou kunnen worden of dat het *niet uitgekeerd* zou hoeven te worden : «*Er kan eveneens van de betrokkene worden gevergd dat hij zijn rechten laat gelden op onderhoudsgeld vanwege daartoe gehouden personen, deze laatste beperkt zijnde tot zijn echtgenoot en tot zijn ascendenten en descendenten in eerste graad.*» (22) en : «*De commissie kan van rechtswege in naam en ten voordele van de betrokkene optreden om (bedoelde) rechten te laten gelden ...*» (23).

42. Anderzijds heb je de bepalingen die de C.O.O. toelaten het reeds uitgekeerde bestaansminimum *terug te vorderen* :

«*Het (bestaansminimum) kan eveneens krachtens een eigen recht door de commissie worden verhaald ... binnen de grenzen en onder de voorwaarden bepaald door de Koning, op de onderhoudsplichtigen van de gerechtigde betrokkene, tot beloop van het bedrag waartoe zij gehouden konden zijn gedurende de tijd dat het bestaansminimum is uitgekeerd ...*» (24) ;

en in het uitvoeringsbesluit van de wet op het bestaansminimum is bepaald :

«*... het door een commissie uitgekeerd bestaansminimum (kan) worden verhaald op de echtgenoot en op de ascendenten en descendenten in eerste graad, op voorwaard dat het belastbaar inkomen van deze personen, ... een bedrag van 250.000 F, verhoogd met 25.000 F per persoon ten laste, overschrijdt ; de invorderbare som is evenwel beperkt tot het bedrag dat gezegd belastbaar inkomen te boven gaat*» (25).

43. Deze beide soort bepalingen doen eigenlijk afbreuk aan het echt sociale zekerheidskarakter van het leefgeld ; daardoor wordt bovendien in belangrijke mate het «*recht*» op een bestaansminimum gerealiseerd. De verklaring voor die bepalingen ligt o.m. in het feit dat voor de uitkering van het bestaansminimum een beroep werd gedaan op de C.O.O., hoewel het de bedoeling was met deze nieuwe wet van de onderstandsidee af te stappen.

44. Nochtans is er aldus in deze nieuwe wetgeving *reeds een beperking* aangebracht in de kring van personen op wie een behoeftige of de C.O.O. voor hem een beroep moet of kan doen voor zijn onderhoud,

(22) W. 7 augustus 1974, artikel 6, tweede lid.

(23) Idem, artikel 8, § 4.

(24) Idem, artikel 13, tweede lid.

(25) K.B. 30 oktober 1974, artikel 32.

t.o.v. de in het B.W. vermelde onderhoudsplichtigen. In *Nederland* is dergelijke verhaalmogelijkheid van het overheidsorganisme dat de bijstand verleent alleen nog mogelijk :

«tot de grens van zijn onderhoudsplicht op degene die deze plicht tegenover zijn echtgenoot of zijn minderjarig kind niet of niet behoorlijk nakomt en op het minderjarig kind dat zijn onderhoudsplicht tegenover zijn ouder niet of niet behoorlijk nakomt ; ...» (26).

§ 3. Het huwelijk bij de kapitaallosen

45. Bij de mensen waar geen kapitaal aanwezig is heeft het huwelijk nooit veel betekenis gehad : zie de klassieke beschrijvingen dat bij de arbeidersklasse overspel, echtscheiding ... schering en inslag waren. Dergelijke toestand bij de kapitaallosen is dus logisch te verklaren uit wat boven werd gesteld als functie van het huwelijksinstituut : dit heeft helemaal niks te maken met de ethische en idealistische beschouwingen die burgerlijke waarnemers daaraan verbonden.

DEEL III. ONTLEDING VAN ENKELE RECENTE WIJZIGINGEN AAN HET JURIDISCH SYSTEEM VAN HET HUWELIJK IN HET KADER VAN DE BOVEN GEBRACHTTE ANALYSE

§ 1. Aantasting van het instituut huwelijk van binnenuit

A. Door de ontwikkeling van de echtscheidingsmogelijkheden.

46. (1°) *De echtscheiding door onderlinge toestemming.*

Deze vorm van echtscheiding door onderlinge toestemming werd 'de laatste jaren herhaaldelijk versoepeld :

— leeftijdsvereiste van de man van 25 jaar teruggebracht op 23 jaar (voor de vrouw evenwel verhoogd van 21 jaar tot 23 jaar) (W. 20 november 1969) ;

— de bepaling dat echtscheiding door onderlinge toestemming niet meer mogelijk is na twintig jaren huwelijk, noch wanneer de vrouw vijftienveertig jaar oud is, is afgeschaft (W. 20 november 1969) ;

— de toestemmingsvereiste van de ascendenten is weggefallen (W. 20 juli 1962) ;

— het aantal verschijningen van de echtgenoten voor de rechtbank is van vijf tot drie herleid (zonder dat de duur van de procedure evenwel werd verkort) (W. 1 juli 1972) ;

— de bepaling dat de helft van de goederen van de echtgenoten door de echtscheiding wettelijk overging op de kinderen, is afge-

(26) Nederlandse wet van 13 juni 1963 (Algemene bijstandswet), artikel 55, b.

schaft (W. 1 juli 1972): er is blijkbaar voldoende sociale zekerheid voor de kinderen aanwezig; dit was tot voorheen de voornaamste juridische hinderpaal voor vele echtgenoten om tot echtscheiding door onderlinge toestemming over te gaan.

Tegelijkertijd werd ook de omzetting van de scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming in echtscheiding (nu artikel 1310 Ger. recht. W.) versoepeld.

Men is dus blijkbaar op weg tot vrije ontbinding van het huwelijk met toestemming van de twee partners en dit zonder veel processuele tussenkomst.

47. (2°) *De echtscheiding op grond van bepaalde feiten:*

— de interpretatie van *de grond «grove beledigingen»* is door de rechtspraak sterk uitgebreid; bv. (beledigende) verzwijging van de impotentie, weigeren van geslachtsbetrekkingen, ideologische conflicten, totaal gemis aan sympathie, verlating van vrouw en kind gedurende verscheidene jaren, instellen van een vordering tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten op basis van niet gegronde feiten (!); voorheen ook: overspel van de man, indien men niet te doen had met onderhoud van bijzit in de gemeenschappelijke woning: aldus werd de gelijkstelling van man en vrouw op dit punt verwezenlijkt door de rechtspraak;

— door de wet van 28 oktober 1974 werden de echtscheiding op grond van overspel door de vrouw (artikel 229 B.W.) en onderhoud van de bijzit in de gemeenschappelijke woning door de man (artikel 230 B.W.) omgevormd in één enkele grond: «Ieder der echtgenoten kan echtscheiding vorderen op grond van overspel door de andere echtgenoot gepleegd» (nieuw artikel 229 B.W.; artikel 230 B.W. werd opgeheven (27)). Aldus werd het vroeger bestaand onderscheid in burgerrechtelijke sanctie naargelang de ontrouw wordt gepleegd door de vrouw of door de man, teniet gedaan (28). Wel werd het begrip 'echtelijke woning' voorheen zeer breed geïnterpreteerd door de rechtspraak en werd gesteld dat onderhoud niet impliceerde dat de man financiële steun aan de bijzit verleent (28 bis).

(27) Aldus verdwijnt uit het burgerlijk wetboek de *weinig elegante* bepaling van artikel 230 dat stelde: «*De vrouw kan echtscheiding vorderen op grond van overspel door haar man gepleegd, indien hij zijn bijzit in de gemeenschappelijke woning gehouden heeft.*», wat bij DEKKERS, R., de bemerking had uitgelokt: «Heeft soms ieder echtgenoot een bijzit?» (*Handboek burgerlijk recht*, 2e ed., Deel I, Bruylant en Standaard-Boekhandel, 1972, p. 179, voetnoot 3).

(28) Door de W. 28 oktober 1974 werd ook in het strafwetboek het discriminerende onderscheid tussen overspel en onderhoud van bijzit opgeheven, en de strafmaat teruggebracht van resp. drie maanden tot twee jaar en een maand tot een jaar, tot geldboete van 26 tot 100 frank; de bestraffing van de medeplichtigheid aan dit wanbedrijf werd afgeschaft, zodat ook de discriminatie van de medeplichtige van de vrouw t.o.v. de medeplichtige van de man werd opgeheven. In Luxemburg werd onlangs het overspel gedepenaliseerd (het

48. (3°) De echtscheiding op grond van feitelijke scheiding van meer dan tien jaar, indien daaruit de duurzame ontwrichting van het huwelijk blijkt en het toekennen van de echtscheiding op deze grond de materiële toestand van de minderjarige kinderen uit het huwelijk van de echtgenoten geboren of door hen geadopteerd niet op gevoelige wijze verslecht.

Deze nieuwe vorm van echtscheiding die slechts een afwatering is van wat in het buitenland bestaat aan vormen van *divorce remède* of 'divorce faillite', betekent nochtans een *verdere aftakeling van het juridisch huwelijksinstituut*. De reactionaire vleugel in het parlement, o.l.v. de PSC'er Hambye, heeft dan ook niet nagelaten alles in het werk te stellen om de teksten zoveel mogelijk te verminken en alle mogelijke verdragingsmanoeuvres uit te voeren (29) (30) :

— de bewijsvoering werd strenger: bekentenis en eed worden als bewijs van de feitelijke scheiding uitgesloten (nieuw artikel 1270 bis Gerecht. W.) ;

— het *automatisme* dat in het oorspronkelijk wetsvoorstel vervat lag, werd *geschrapt*: naast de feitelijke scheiding moet bewezen worden dat daaruit de duurzame ontwrichting van het huwelijk blijkt (cfr. de Nederlandse wet van 1971 en het Duitse Ehegesetz waarop men hiervoor duidelijk gesteund heeft) ;

— het compromis dat de voorgaande restrictieve bepaling voorzag hield anderzijds een vermindering van de duur van feitelijke scheiding in *van tien tot vijf jaar* ; Hambye nu diende op 17 november 1970, daags voor de behandeling van het wetsvoorstel in de senaat, een reeks amendementen in als verdragingsmanoeuver (nieuwe verzending nodig) ; alle amendementen van deze reactionair werden dan zomaar unaniem door de senaatscommissie aanvaard, hoewel die vier maanden eerder de andere tekst had goedgekeurd ; aldus werd de periode uiteindelijk opnieuw op tien jaar gebracht, doch de controle van de rechtbank op deze echtscheidingsvorm werd natuurlijk behouden ;

— voorwaarde is verder *dat de materiële toestand van de kinderen*

blijft er nog wel een grond tot echtscheiding) ; dit gebeurde reeds eerder in de wetgeving van de Scandinavische landen. Zie hiervoor: VERRYCKEN, M., *De rechten van de vrouw in de huidige maatschappij*, De nieuwe maand, jg. 16 nr. 6, 1973, blz. 394/395.

Zie ook: VILAIN, F., *Vers une dépenalisation de l'adultère ?* Revue de droit pénal et de criminologie, februari 1975, blz. 390/401.

(28 bis) Voor de verwijzingen naar de rechtspraak, zie: PUELINCKX-COENE, M.A., *De echtscheidingswetgeving in evolutie. Rechtsvergelijkende beschouwingen*, R.W., 1971/72, kol. 1438 en 1453.

(29) Zie o.a. VAN LOOK, M., *De wet van 1 Juli 1974: doorbraak van de schuldløze echtscheiding*, R.W. 1974/75, 961/998 ; zij bestempelt deze nieuwe wet als enigszins anachronistisch (k. 997) ; en: VAN LOOK, M., *Rechtse boycot van echtscheidingshervorming*, De nieuwe, 1973, nr. 475, p. 9/10.

(30) De communistische kamerfractie heeft intussen een wetsvoorstel ingediend tot wijziging van artikel 232 B.W. en art. 1270 bis Gerecht. W. (Parl. Doc., Kamer, BZ 1974, nr. 212/1).

niet op gevoelige wijze verslecht ; ook deze bepaling werd enkel ingelast om deze vorm van echtscheiding te bemoeilijken ; ze is in het wettelijk systeem onlogisch gezien ze niet geldt voor echtscheiding op grond van bepaalde feiten, en bij echtscheiding door onderlinge toestemming, waar de echtgenoten een akkoord moeten aangaan over de hoede en het onderhoud van hun kinderen, de rechter zich niet op de inhoud van dit akkoord mag beroepen om de echtscheiding al dan niet toe te staan ;

— de krankzinnigheid of diepe geestesgestoordheid van de andere echtgenoot werd *niet als dusdanig* aangehouden als grond van echtscheiding : de drie voorwaarden van de gewone echtscheiding op grond van feitelijke scheiding moeten hier eveneens vervuld zijn ;

— voor dit nieuw echtscheidingstype werd *geen aparte aangepaste procesregeling* voorzien : geheel de nieuwe procedure van echtscheiding op grond van bepaalde feiten is van toepassing (= artikelen 1254/1286 Gerecht. W.) : b.v. : normale schorsing van het recht om te dagvaarden gedurende zes maanden, bedoeld om verzoening te bewerken en overhaasting tegen te gaan (*after all those years !*) ;

— behalve indien de verweerder in het echtscheidingsproces krankzinnig of diep geestesgestoord is (= art. 232, tweede lid, B.W.), wordt de echtgenoot-eiser die de echtscheiding verkrijgt, *m.b.t. de patrimoniale gevolgen* van de echtscheiding *geacht schuldig te zijn*, tenzij tegenbewijs geleverd wordt : de echtgenoot-eiser is dus het slachtoffer (dit schuldvermoeden wordt nochtans niet doorgetrokken m.b.t. de kinderen : hier oordeelt de rechter ambtshalve) ; dergelijk schuldvermoeden is natuurlijk volledig in strijd met de ontwrichtingsidee.

49. (4°) *De echtscheiding door omzetting van de scheiding van tafel en bed op grond van bepaalde feiten.*

Sinds de wet van 20 juli 1962 kan de omzetting van de scheiding van tafel en bed op grond van bepaalde feiten gevraagd worden *door ieder van de echtgenoten*, dus ook door de schuldige echtgenoot (voorheen artikel 310 B.W., nu artikel 1309 Gerecht. W.), waar voorheen alleen de onschuldige echtgenoot de omzetting mocht vragen ; uit de gepubliceerde rechtspraak blijkt nu dat het in nagenoeg alle gevallen de schuldige echtgenoot is die de omzetting vraagt ; de rechtspraak tendeert er ook naar de voordelen van de echtscheiding voor de schuldige echtgenoot te doen prevaleren op die van de scheiding van tafel en bed voor de onschuldige echtgenoot, opdat aldus de situatie van eerstgenoemde geregulariseerd kan worden (30 bis). Door de wet van 20 juli 1962 werd aldus in specifieke gevallen de mogelijkheid gegeven voor schuldige echtgenoten om uit de echt te scheiden *tegen de wil in van hun onschuldige echtgenoot*.

(30 bis) Zie : RIGAUX, F., *Les personnes, T.I. Les relations familiales*, Brussel, Larcier, 1971, nr. 2208 en de daar geciteerde rechtspraak.

B. Door de versoepeling van de ontkenning van het vaderschap.

50. Door de wet van 30 april 1958 werd de maritale macht (*sensu stricto*) afgeschaft (dit hield concreet gezien in dat voorheen wettelijk de vrouw geen eigen woonplaats kon hebben, de man de verblijfplaats van het gezin koos, de leiding van het familieleven waarnam, beslissingen trof omtrent het beroepsleven van zijn vrouw, over haar relaties, briefwisseling... toezicht mocht houden). Door de afschaffing van de gehoorzaamheidsplicht van de vrouw aan de man verminderde aldus ook — juridisch — de controlemogelijkheid van de man over de vrouw. Aldus drong zich als tegenprestatie een vergemakkelijking van de ontkenning van vaderschap op. Een ontkenning van vaderschap houdt in feite in dat een kind dat principieel geroepen is om te genieten van de sociale zekerheid van een huwelijk, daarvan uitgesloten wordt.

51. *Deze uitsluitingsmogelijkheden werden vergroot :*

— enerzijds door de wet van 14 december 1970, die voornamelijk de *periode* waarbinnen de ontkenning moet gebeuren *verlengd* heeft : van binnen de maand na de geboorte, tot binnen de drie maanden ; van binnen de twee maanden na de terugkomst van de man indien hij op het tijdstip van de geboorte afwezig was, of na de ontdekking van het bedrog, indien de geboorte van het kind voor hem verborgen werd gehouden, tot binnen de drie maanden ;

— anderzijds door de ruime interpretatie door de rechtspraak van de belangrijkste grond tot ontkenning, vervat in artikel 313, eerste lid, B.W., aangeduid met de uitdrukking '*morele onmogelijkheid tot geslachtsbetrekkingen*'. Volgens de letter van de wet zou de man om het kind op die grond te kunnen ontkennen, moeten bewijzen :

- (1) dat zijn vrouw tijdens de wettelijke periode van de verwekking overspel gepleegd heeft ;
- (2) dat de geboorte van het kind hem verborgen werd gehouden ;
- (3) dat het kind niet van hem is.

De rechtspraak neemt nu aan dat het voor de man volstaat te bewijzen dat het kind niet van hem is en dat de zwangerschap (en niet de geboorte) voor hem verborgen werd gehouden, zelfs al heeft de verberging zich niet tot heel de duur van de zwangerschap uitgebreid.

In *Frankrijk* moet de man alleen nog maar het bewijs voorbrengen dat hij de vader niet is om het kind te kunnen ontkennen (cfr. West-Duitsland, Zwitserland...); de termijn voor de ontkenning is er op zes maanden vastgesteld.

§ 2. Aanval op het huwelijksinstituut van buitenuit

52. Aan een aantal andere situaties die met het huwelijk niets te maken hebben is in ons juridisch systeem een statuut gegeven dat gelijk op dat van het huwelijk ; dit houdt een rechtstreekse aanval op het instituut huwelijk in.

A. Het statuut van de natuurlijke kinderen die buiten het huwelijk geboren worden.

53. De code civil stelde dat de erkenning van een natuurlijk kind slechts gevolgen bewerkte in de eerste graad, tussen ouder en kind : de economische grondslag van het huwelijksinstituut verzette zich tegen elke mogelijke indringing en aantasting. Er waren nochtans *uitzonderingen* voorzien op deze regeling : huwelijksbeletselen tussen onwettige verwanten en aanverwanten (artikelen 161 en 163 C.c. ; en B.W.), erfrecht van onwettige broers en zusters tegenover elkaar (artikel 766, in fine, C. c. en B.W.), door plaatsvervangende nemen wettige kinderen de plaats in van hun ouder-onwettig kind t.a.v. de nalatenschap van diens ouder(s) (artikel 759 C.c. en B.W.). Welnu, de huidige tendens in de rechtspraak bestaat erin deze uitzonderingen systematisch uit te breiden, inzonderheid op het gebied van het bezoekrecht en van de onderhoudsplicht.

B. Situaties die in strijd met het huwelijksinstituut gegroeid zijn, kunnen worden geregulariseerd.

54. Sinds de wet van 10 februari 1958 bestaat een — weliswaar heel beperkte — mogelijkheid tot erkenning en eventueel wettiging van *overspelige kinderen*, namelijk indien deze kinderen noodzakelijk verwekt zijn nadat het huwelijk van hun overspelige ouder(s) het voorwerp is geweest van een procedure tot echtscheiding of tot scheiding van tafel en bed (artikel 331 B.W. : wettiging ; artikel 335 B.W. : erkenning). In de grond is dit een heel hypocriete wetgeving, tot stand gekomen als reactie van de rechterzijde op meer uitgebreide voorstellen inzake erkenning en wettiging van overspelige kinderen. Door deze wet konden alleen kinderen die voortspuiten uit zgn. *technisch overspel* erkend en gewettigd worden : de mogelijkheid van hun erkenning kan geen stimulans zijn om tot echtscheiding over te gaan.

55. Intussen is er echter door de wet van 1 juli 1974 (artikel 9) op onrechtstreekse wijze nogal onopgemerkt en zonder discussie een ruimere mogelijkheid tot dergelijke erkenning/wettiging binnengeslopen (artikel 331, tweede lid, nieuwe versie) :

« ... ten voordele van in overspel verwekte kinderen kan (de wettiging) niet geschieden dan met machtiging van de rechtbank en slechts wanneer het vorige huwelijk het voorwerp is geweest van een rechtspleging tot echtscheiding of tot scheiding van tafel en bed en het kind geboren is driehonderd dagen ..., wanneer de echtscheiding toegestaan werd met toepassing van artikel 232 van dit wetboek (namelijk op grond van feitelijke scheiding), na het tijdstip waarop de feitelijke scheiding een aanvang heeft genomen ».

In dit geval is het dus mogelijk dat de procedure tot echtscheiding slechts is ingezet jaren na de geboorte van het te erkennen/wettigen kind. Dit betekent in feite een frontale aanval op de grote beperkingen die er in de andere gevallen van mogelijke erkenning/wettiging voorzien zijn, wat de reactionairen in het parlement volledig is ontgaan.

56. In *Frankrijk* is wat betreft de vaststelling van de afstamming van het natuurlijk kind elke discriminatie afgeschaft sinds de wet van 3 januari 1972: overspelige kinderen mogen vrij erkend worden en gewettigd; er is ook wettiging van een overspelig kind buiten huwelijk mogelijk (de overspelige ouder wettigt samen met de andere natuurlijke ouder hoewel hij zelf nog gebonden is door een huwelijk; zijn echtgenoot/ote moet daar wel mee instemmen).

57. Wat betreft de gevolgen van de vastgestelde natuurlijke afstamming zijn daar alle verschilpunten tussen wettige kinderen en gewone natuurlijke kinderen uit het wetboek gehaald. M.b.t. de overspelige natuurlijke kinderen blijven enkele in vergelijking met de andere kinderen discriminerende regels bestaan:

— het overspelig kind mag niet worden opgevoed in het huisgezin van de overspelige ouder als de echtgenoot daar tegen is;

— het erfrecht van het overspelig kind dat samen opkomt met wettige en/of erkende gewone natuurlijke kinderen wordt beperkt tot de helft van wat het anders gekregen zou hebben;

— het erfrecht van het overspelige kind (kinderen) dat samen opkomt met de overlevende echtgenoot: het overspelig kind (kinderen) krijgt de helft, de overlevende echtgenoot de andere helft (maar het vruchtgebruik van de overlevende echtgenoot mag niet worden aangetast door het opkomen van het overspelig kind). De Franse wet voorziet echter dat door de wettiging van het overspelig kind, binnen of buiten het huwelijk, het volledige dezelfde rechten heeft als een wettig kind.

58. M.b.t. de erkennings- en wettigingsmogelijkheden van overspelige kinderen dringt zich uiteraard de vraag op, als men aldus een statuut geeft aan situaties die in strijd met het instituut huwelijk zijn ontstaan, welke dan nog de betekenis kan zijn van dit instituut.

C. De adoptiewetgeving

59. Door de verschillende wijzigingen die aan de *adoptiewetgeving* werden aangebracht, en vooral sinds de wet van 21 maart 1969 die het adoptieinstituut grondig wijzigde en het instituut van wettiging door adoptie in het B.W. inlaste, kunnen tegenwoordig de meeste buiten- en tegenhuwelijkse situaties m.b.t. de eruit voortgesproten kinderen geregulariseerd worden (in de zin van een gelijkgeschakeling met de positie van de wettige kinderen).

60. Het is duidelijk dat deze schijnheilige oplossing die een *werkelijke afwendung van het adoptieinstituut* van zijn oorspronkelijke functie betekent, er slechts gekomen is om de gelijkstelling van het statuut van de niet uit een huwelijk geboren kinderen met dat van de huwelijkse kinderen te kunnen blijven tegenhouden. Niettemin betekent ook deze juridische innovatie een aantasting van het beschermingsstatuut van het huwelijk.

D. Artikel 298 B.W.

61. Door de wet van 15 juni 1972 werd *artikel 298 B.W.* afgeschaft. Dit artikel bepaalde dat wanneer echtscheiding is toegestaan op grond van overspel, de schuldige echtgenoot en zijn medeplichtige slechts met elkaar in het huwelijk mochten treden na verloop van drie jaren te rekenen van de echtscheiding (uitzonderingen om gewichtige redenen daargelaten) (31). De afschaffing van deze in het gewone leven heel hinderlijke wachttijd houdt in dat een tegenhuwelijkse situatie onmiddellijk (32) na de ontbinding van het overtreden huwelijk zelf een huwelijksstatuut kan krijgen.

E. Artikel 1382 B.W.

62. Ook vanuit *artikel 1382 B.W.* wordt het huwelijksinstituut aangevalen, namelijk m.b.t. de eis van de bijzit om schadevergoeding te bekommen voor schade die zij oploopt wanneer ten gevolge van een onrechtmatige daad haar gezelschap lichamelijk letsel oploopt, werkonbekwaam wordt of overlijdt, of vice versa (33).

63. De traditionele houding van de Belgische rechtspraak was dat aangezien de concubinaatsverhouding op ieder ogenblik verbroken kan worden, *de schade te ongewis* is, en aangezien de concubinaatsverhouding waarop de eis steunt immoreel is, de bijzit *geen rechtmatig belang* kan inroepen.

64. De betwisting of de concubine een rechtmatig belang kan aanvoeren bij het foutief veroorzaakt overlijden... van haar gezelschap wordt natuurlijk gedetermineerd door het oordeel dat wordt aangenomen over deze buitenechtelijke verhouding; gaat de rechter uit van het standpunt dat het concubinaat een immorele verhouding is, dan zal elk voordeel dat eruit voortvloeit onzedelijk zijn en zal de vergoeding van het verlies ervan niet in rechte gevorderd kunnen worden (34) (35).

(31) Vóór de wet van 30 juni 1956 was dit een blijvend huwelijksbeletsel (° Code Napoléon + canoniek recht).

(32) Wel blijft er, voor een vrouw wier vorig huwelijk ontbonden is, de wachttijd van 300 dagen, maar die kan o.m. omwille van morele onmogelijkheid tot gemeenschap verkort of ontheven worden (artikel 228 B.W.).

(33) Zie hiervoor: VANDENBERGHE, H., *De juridische betekenis van het concubinaat*, Gent-Leuven, Story, 1970, blz. 176/201; JEANMART, N., *Les effets civils de la vie commune en dehors du mariage*, Brussel, Larcier, 1974, blz. 151/193; en: FONTEYNE, J., *Observations*, bij: Cour d'appel de Bruxelles - 27 juni 1973, R.G.A.R. 1974, 9184.

(34) Arresten in die zin:

— Cassatie, 21 april 1958, *J.T.* 1958, 564; *Pas.* 1958, I, 921; *R.G.A.R.* 1958, 6245;

— *Hof Brussel*, 8 november 1969, *R.W.*, 1969/70, kol. 626.

— *Hof Brussel*, 30 maart 1973, *R.W.*, 1973/74, kol. 663; *R.G.A.R.* 1973, 9056; (het betrof hier echter in concreto een gehuwde concubine !);

65. Sinds het cassatiearrest van 26 juni 1967 is er echter ook in de Belgische rechtspraak een evolutie op gang die vooropstelt dat de voordelen die uit de samenleving van een niet burgerrechtelijk gehuwde man en vrouw voortvloeien *niet noodzakelijk onrechtmatig* zijn, omdat althans het eenvoudig (= niet-overspelig) concubinaat (36) een niet-geregelde maar niet noodzakelijk ongeoorloofde toestand is. Als de concubine dan nog kan bewijzen dat de door haar persoonlijk geleden schade *met zekerheid* (d.w.z. met ernstige waarschijnlijkheid) vaststaat, dan zal haar rechtsvordering tot (volledige) schadeloosstelling (voor materiële én morele schade) ingewilligd worden (37).

— Hof Brussel, 10 februari 1972, Informatieblad RIZIV 1973, nr. 1/2, 137 (m.n. p. 140); J.T., 1975, 157 (passage); (hier wordt het concubinaat bestempeld als een gewone feitelijke precaire toestand zonder verplichtend karakter, waardoor ook het aspect van de (on-)zekerheid van de betreffende schade wordt benadrukt);

— Hof Brussel, 24 oktober 1974, J.T., 1975, 156; (de vordering tot morele schadevergoeding wordt aldus onontvankelijk verklaard; echter wordt er wel een materiële schadevergoeding toegekend maar dan op basis van het berooft worden van de welwillende hulp die door de vrouw, wier dood door de fout van een derde werd veroorzaakt, werd geboden: daar kwam aldus het al of niet rechtmatig karakter van het overspel niet ter sprake; het is derhalve verkeerd dit arrest te willen gelijkschakelen met die bedoeld in voetnoot (37), zoals gedaan wordt in: ERNST-HENRION, M. en DALCQ, J., *La femme. Pierre d'angle de la famille de demain. Ses droits actuels et futurs*, Brussel, La Renaissance du livre, 1975, 253; voor de theoretische notie van de welwillende bijstand zie: JEANMART, N., *op. cit.*, p. 178/180: daar wordt gesteld dat deze notie zeer restrictief wordt opgevat m.b.t. de te vergoeden schade; in het onderhavige arrest kreeg de «concubinerende» man slechts 75.000 frank materiële schadevergoeding).

(35) Een heel recente, enigszins pathetische, verdediging van die stelling vind je bij: ELST, R., *Schade en schadevergoeding in gemeen recht en sociaal zekerheidsrecht*, B.T.S.Z. 1975, januari, nr. 1, p. 58/59; ten onrechte neemt de auteur zijn wens voor werkelijkheid dat de Belgische rechtspraak voorlopig nog de burgerlijke eis tot (morele) schadevergoeding van een bijzit, wier gezelschap verongelukte bij een ongeval veroorzaakt door de fout van een derde, afwijst omdat dit leed wegens verbroken genegenheidsbanden geen verlies van een rechtmatig voordeel zou betekenen.

(36) Ook na de wet van 28 oktober 1974 is het overspelig concubinaat delictueel (zie boven) en dus volgens de wet ongeoorloofd; echter, de wettelijke ongeoorloofdheid van het overspelig concubinaat wettigt op zichzelf nog niet de weigering van schadevergoeding bij het foutief veroorzaakt overlijden ...; zie in dezelfde zin: JEANMART, N., *op. cit.*, blz. 298.

(37) Arresten en vonnissen in die zin:

— Cassatie 26 juni 1967, *R.W.*, 1967-68, kol. 786; Pas. 1967, I, 1260; R.G.A.R. 1968, 8002 en obs. 8158; (twee Joden met elkaar in het huwelijk getreden volgens de Mozaïsche wet; een kerkelijk huwelijk is echter naar burgerlijk recht hoe dan ook concubinaat);

— Rb. Hasselt, 9 juni 1969, *R.W.*, 1972-73, kol. 20; R.G.A.R. 1973, 8959; (twee Turken met elkaar in het huwelijk getreden volgens de Mohamedaanse godsdienst, maar geen registratie van dit huwelijk);

— Rb. Brussel, 27 juni 1972, *J.T.* 1973, 183; (eenvoudig concubinaat; de rechtbank verklaart hier niettemin de vordering van de bijzit onontvankelijk, omdat

66. Hoewel het erkennen van het recht van de concubinerende om door een derde niet beroofd te worden van de voordelen die de andere concubinerende verleende nog niet het erkennen van een recht in hoofde van de ene concubinerende tegenover de andere betekent, is het feitelijk gevolg op het vlak van de burgerlijke aansprakelijkheid dan toch hetzelfde en met name gelijk aan de vordering die de wettige echtgenoot/ote heeft.

CONCLUSIE

67. Er is een duidelijke evolutie vast te stellen om aan het *feitelijk samenleven* van man en vrouw het statuut te geven van het *huwelijk*. Sociaalrechtelijk en fiscaalrechtelijk is dat reeds verwezenlijkt, burgerrechtelijk komt de evolutie in die zin geleidelijk op gang.

Voorbeeld : het erfrecht van de gezet en van de bijzit.

68. De ontwikkeling van het sociaal zekerheidsrecht heeft ertoe geleid dat de gezet en de bijzit nu gemakkelijk *erfrecht* kunnen hebben, namelijk in de vorm van recht op achterstallen van sociale uitkeringen die

zij niet kan aantonen dat het de wil was van de boelarenden om een bestendige en duurzame verhouding aan te gaan ; de rechtbank leidt het gemis aan bestendigheid en duurzaamheid echter af uit het feit dat de man en de vrouw, hoewel ze tijdens hun zevenjarig (!) samenleven herhaaldelijk de wil te kennen gaven om in het huwelijk te treden, dit toch nooit hebben gerealiseerd zonder dat speciale omstandigheden dit kunnen rechtvaardigen ; dit is uiteraard een uiterst betwistbare redenering : als je de bestendigheid en de duurzaamheid van een langdurige concubinaatsverhouding gaat afmeten aan het criterium van de huwelijksluiting, zullen er natuurlijk niet veel bestendige en duurzame concubinaten overblijven) ;

— Brussel, afdeling Mons, 27 juni 1973, R.G.A.R., 1974, 9184 ; (eenvoudig concubinaat dat 25 jaar geduurd heeft ; de rechtmatigheid van het belang van de concubine niet beroofd te worden van de bestaansmiddelen die het slachtoffer haar verschaftte, leidt het Hof af uit het niet-delicteus karakter van de buitenechtelijke samenwoning ; er wordt daarenboven een schadeloosstelling voor morele schade toegekend ten bedrage van 100.000 frank ; dit arrest, dat tot nu toe het verst gaat in de geschetste evolutie, is definitief geworden : zie hiervoor : JEANMART, N., o.c., p. 182).

— Corr. rb. Brussel, 22 mei 1974, J.T., 1975, 380 (met conform advies van het O.M.) ; (eenvoudig concubinaat van verloofden ; zonder veel motivering kent de rechtbank morele en materiële schadevergoeding toe ; dit vonnis werd gedeeltelijk hervormd door : Hof Brussel, 27 februari 1975).

— Brussel, 26 februari 1975, J.T., 1975, 379 ; (er wordt alleen morele schadevergoeding toegekend ; hoewel uitdrukkelijk wordt gesteld dat de voordelen die voortvloeien uit het concubinaat niet als ongeoorloofd beschouwd kunnen worden ; wordt elke materiële schadevergoeding geweigerd omdat deze voordelen naar het oordeel van het Hof, steeds precair en onzeker zijn gezien de concubinerenden geen enkel recht hebben tegenover elkaar op behoud van de situatie ; dergelijke principiële stelling houdt echter geen steek ; tegen het arrest werd een voorziening in cassatie ingediend).

de bijzit respectievelijk de gezelschapsgenoot, in casu (38) : de uitkeringen uit de pensioenwetgeving (het rustpensioen van de concubinerende, het overlevingspensioen en de aanpassingsuitkering van de concubine, het vakantiegeld van de concubinerende gerechtigde op een rust- of overlevingspensioen), het gewaarborgd inkomen voor bejaarden, de tegemoetkoming voor minder-validen (gewone, bijzondere of aanvullende tegemoetkoming en tegemoetkoming voor hulp van derde) of de bijslagen verleend door het Fonds voor arbeidsongevallen die de concubinerende genoot, het bestaansminimum dat hem (haar) werd toegekend (39). Deze sociale uitkeringen maken materieel gezien in feite een deel uit van het vermogen van de overledene.

69. Inzake de pensioenen voor werknemers, het gewaarborgd inkomen voor bejaarden, de bijslagen verleend door het Fonds voor arbeidsongevallen en het bestaansminimum geldt immers volgende bepaling :

«In geval van overlijden van de gerechtigde ..., worden de vervallen en niet uitgekeerde termijnen slechts uitbetaald aan de natuurlijke personen en naar de hierna bepaalde volgorde :

- 1° aan de echtgenoot met wie de gerechtigde leefde op het ogenblik van zijn overlijden ;
- 2° aan de kinderen met wie de gerechtigde leefde op het ogenblik van zijn overlijden ;
- 3° aan ieder persoon met wie de gerechtigde leefde op het ogenblik van zijn overlijden ;» (40).

(38) Voor de toewijzing van de achterstallen in de vroegere pensioenwetgeving en wetgeving inzake de tegemoetkomingen aan gebrekkigen en verminkten, zie : FLAMAND, E., *Toekenning van de vervallen en niet-betaalde tegemoetkomings-termijnen bij overlijden van de gerechtigde*, B.T.S.Z., 1967, november-december, nr. 11-12, p. 1679-1681.

(39) Zie : JEANMART, N., *op. cit.*, blz. 43 ; zij behandelt deze toewijzing van het recht op de vervallen en niet uitgekeerde termijnen als een geval van een assimilatie in het sociaal recht van de concubine met de echtgenote met het oog op de toekenning aan de concubine of aan de partner van sommige voordelen ; haar opsomming is weliswaar onvolledig, en het is zo dat ook een concubinerende man recht kan hebben op de achterstallen van sociale uitkeringen van zijn overleden concubine.

(40) — K.B. 21 december 1967, artikel 72, eerste lid (uitvoeringsbesluit van K.B. nr. 50 betreffende het rust- en overlevingspensioen voor werknemers, artikel 31, eerste lid, 4°) ;

— K.B. 29 april 1969, artikel 59, eerste lid (uitvoeringsbesluit van W. 1 april 1969 tot instelling van een gewaarborgd inkomen voor bejaarden, artikel 18, tweede lid) ;

— K.B. 30 oktober 1974, artikel 31 (uitvoeringsbesluit van W. 7 augustus 1974) ;

— Inzake de bijslagen verleend door het Fonds voor arbeidsongevallen is de aanhef enigszins anders gelibelleerd : «In geval van overlijden van de gerechtigde worden de vervallen en niet uitbetaalde achterstallen, met inbegrip van degene die betrekking hebben op de termijn waarin het overlijden heeft plaats gehad, enkel aan de natuurlijke personen en volgens de hierna opgesomde volgorde uitbetaald :...» ; K.B. 21 december 1971 betreffende de bijslagen en de sociale bijstand verleend door het Fonds voor arbeidsongevallen, artikel 14.

Aldus gelibelleerd wordt de concubinerende niet uitdrukkelijk als dusdanig genoemd, maar het is toch in de eerste plaats hem/haar die ermee worden bedoeld.

70. Inzake *werknemerspensioenen en gewaarborgd inkomen voor bejaarden* wordt er aan genoemde bepaling in een tweede en derde lid aan toegevoegd :

«De vervallen en aan een overleden gerechtigde niet uitbetaalde termijnen worden van ambtswege aan de bij het eerste lid, 1°, beoogde rechthebbende en, bij ontstentenis van deze, aan de bij het eerste lid, 2°, beoogde rechthebbenden gestort.

De overige ... rechthebbenden ... moeten een aanvraag rechtstreeks tot de Rijkskas richten ...» (41).

Inzake het *bestaansminimum* en de *bijslagen* verleend door het Fonds voor arbeidsongevallen wordt dit onderscheid tussen de rechthebbenden van ambtswege en de andere rechthebbenden (waaronder in eerste instantie de gezel of de bijzit) niet gemaakt.

71. Inzake de *tegemoetkomingen voor minder-validen* is er een categorie rechthebbenden van ambtswege meer ; hier luidt de betreffende bepaling als volgt :

«Bij overlijden van de gerechtigde ... worden de vervallen en niet betaalde termijnen slechts betaald aan de natuurlijke personen in de volgende rangorde :

1° aan de echtgenoot die met de gerechtigde leefde op het ogenblik van zijn overlijden ;

2° aan de kinderen met wie de gerechtigde leefde op het ogenblik van zijn overlijden ;

3° aan de vader en de moeder met wie de gerechtigde leefde op het ogenblik van zijn overlijden ;

4° aan ieder persoon met wie de gerechtigde leefde op het ogenblik van zijn overlijden ;...

De vervallen en aan een overleden gerechtigde niet uitbetaalde termijnen worden van ambtswege gestort aan de rechthebbenden bedoeld bij het eerste lid, 1°, 2° en 3°.

De storting ten voordele van de andere rechthebbenden heeft plaats op aanvraag gericht tot de Minister ... (42).

72. Ook inzake de *pensioenen voor zelfstandigen* wordt het onderscheid gemaakt tussen de rechthebbenden van ambtswege en de andere rechthebbenden ; de formulering m.b.t. de rechthebbenden op de achterstallen is hier wel enigszins anders ; ook hier wordt eventueel het recht van de gezel of de bijzit vooropgesteld :

— (m.b.t. de rechthebbenden van ambtswege :)

«Bij het overlijden van een gerechtigde ..., worden de vervallen en op de dag van het overlijden niet betaalde termijnen ambtshalve uitgekeerd :

(41) — K.B. 21 december 1967, artikel 72, tweede en derde lid ;

— K.B. 29 april 1969, artikel 59, tweede en derde lid.

(42) K.B. 17 november 1969, artikel 58, eerste tot derde lid (uitvoeringsbesluit van W. 27 juni 1969 betreffende het toekennen van tegemoetkomingen aan de minder-validen, artikel 21) ; dit artikel is van toepassing op de nieuwe regeling betreffende de gewone en de bijzondere tegemoetkomingen, bepaald bij K.B. 24 december 1974 (K.B. 24 december 1974, artikel 37).

1° aan de overlevende echtgenoot, op voorwaarde dat de echtgenoten op het ogenblik van het overlijden van de gerechtigde niet van tafel en bed gescheiden zijn noch feitelijk gescheiden zijn...;

2° aan de kinderen met wie de gerechtigde samenleefde op het ogenblik van zijn overlijden. Deze laatsten kunnen slechts aanspraak maken op de termijnen bij ontstentenis van de echtgenoot bedoeld in 1°» (43);

— (m.b.t. de andere rechthebbenden:)

«Bij overlijden van een gerechtigde ... en bij ontstentenis van de (in artikel 157) bedoelde rechthebbende, worden de vervallen en op de dag van het overlijden niet betaalde termijnen slechts uitgekeerd aan natuurlijke personen en in de hiernavolgende orde:

1° aan ieder persoon die met de gerechtigde samenleefde op het ogenblik van het overlijden; ...» (44).

73. Deze uitgebreide behandeling van het recht op de achterstallen van sommige sociale uitkeringen laat toe deze merkwaardige evolutie in de sociale zekerheidswetgeving van de laatste jaren te benadrukken: in de regeling van het erfrecht op sommige verworven en op de dag van het overlijden van de gerechtigde nog niet betaalde sociale zekerheidsprestaties komt de concubinerende man of vrouw vóór de wettige echtgenoot/-ote en vóór de kinderen van de overledene, van zodra noch de overlevende echtgenoot noch de kinderen onder hetzelfde dak leefden als de overledene; in dat geval wordt dus de *buitenechtelijke levensgemeenschap* niet gelijkgesteld met het huwelijk, maar geniet zij een *voorkeursbehandeling* (45).

74. Gegeven dit alles en de duidelijke evolutie die aan de gang is voor ogen gehouden, dringt het zich op dat het *huwelijksinstituut* geen reden van bestaan meer zal hebben (46).

Dit wil niet zeggen dat betwist wordt dat één man en één vrouw gaan samen wonen en samenleven; dit houdt wel in dat radicaal ontkend wordt dat er een menselijke waarde in zou kunnen bestaan één man met één vrouw te *verplichten* samen te wonen en samen te *blijven*, wanneer bv. dat samenwonen voor die mensen een hel is.

De conservatieven nu willen aan dat huwelijksinstituut een *nieuwe inhoud* geven: dat is typisch conservatief: aan een voorbijgestreefd juridisch instituut een nieuwe en kunstmatige inhoud geven om het te kunnen laten verder bestaan.

(43) K.B. 22 december 1967, artikel 157 (uitvoeringsbesluit van K.B. nr. 72 betreffende het rust- en overlevingspensioen der zelfstandigen, artikel 31, 6°).

(4) Idem, artikel 159, § 1.

(45) Anderzijds is de gelijkstelling van het concubinaat met het huwelijk nog niet bereikt in het geval er kinderen zijn die met de gerechtigde leefden op het ogenblik van zijn overlijden, want dan gaat de echtgenoot voorop op de kinderen, terwijl de concubinerende slechts na de kinderen komt.

(46) Deze evolutie doet anderzijds de vraag rijzen of het matriarchale gezinstype (erkenning van de vrouwelijke lijn) zich dan niet zal opdringen, gezien alleen die een feitelijke zekerheid aangaande de afstamming garandeert.

Perspectief

75. Als slot van dit betoog wordt duidelijk gesteld dat indien er, in een gegeven samenleving, geen volledige collectivisering komt van de goederen en geen volledige sociale zekerheid voor de kinderen, ook het huwelijksinstituut niet zal verdwijnen.

De maatregelen die in *Sovjet-Rusland na 1917* werden genomen (sluiten van het huwelijk werd pure formaliteit; echtscheiding werd mogelijk zonder gerechtelijke tussenkomst: alleen reeds op verzoek van één der partners kon de burgerlijke stand akte nemen en uitspraak doen) liepen duidelijk ver vooruit op de materiële omstandigheden, en konden niet anders dan in 1926 de reactie uitlokken van eerherstel aan het gezin, op het voetstuk heffen van de kinderrijke moeder, nagenoeg onmogelijk maken van de echtscheiding... (47) (48).

76. Anderzijds is het ook duidelijk dat wie voor ons maatschappelijk systeem is, ook voor het huwelijk moet zijn en tegen alle evoluties die het instituut van binnenuit aantasten of van buitenuit aanvallen.

15 april 1975

(47) Sinds de wet over de familie en het huwelijk, bekrachtigd door het Presidium van de Opperste Sovjet op 27 juni 1968, kunnen de echtgenoten volgens het Sovjetrecht door een eenvoudige procedure, als vastgesteld wordt dat het huwelijk werkelijk niet meer kan stand houden, zeer snel en zonder omslachtige vormvereisten uit de echt scheiden:

1°) ofwel volgens de vereenvoudigde wijze door middel van een inschrijving in de akten van de burgerlijke stand, op voorwaarde dat beide echtgenoten zich beroepen op de echtscheiding en zij geen minderjarige kinderen hebben. In dat geval maakt de inschrijving in de akten van de burgerlijke stand, na verloop van drie maanden vanaf de datum van de indiening, de verklaring van echtscheiding rechtsgeldig;

2°) ofwel na verklaring voor de volksrechtbank ingediend door één der echtgenoten (zonder dat de toestemming van de andere echtgenoot nodig is);

3°) ofwel na verklaring voor de volksrechtbank door beide echtgenoten, als ze minderjarige kinderen hebben; de volksrechtbank besluit tot de verbreking van het huwelijk indien hij tot de bevinding komt dat de instandhouding ervan geen zin meer heeft; hij weigert de echtscheiding indien hij tot het besluit komt dat de onenigheid tussen de echtgenoten slechts tijdelijk is en toevallig. Zie hiervoor: VAN EECKHAUDT, P., *Recht in een averechtse maatschappij*, R.W. 1970/71, kol. 735 en 747; hij bestempelt dit als een zeer gematigde houding van redelijkheid. Het is opvallend hoe in het Sovjet-echtscheidingsrecht de aanwezigheid van (een) kind(eren) zo'n grote rol speelt; er is in de Sovjetunie nog zeker geen volledige *sociale* zekerheid voor de kinderen gerealiseerd.

(48) Een tweede kortstondig historisch moment waarin het huwelijksinstituut tijdelijk werd afgeschaft, was de revolutionaire periode van het eerste jaar na de Franse revolutie: echtscheiding door onderlinge toestemming werd voor het eerst mogelijk, alsook echtscheiding door eenvoudige afstoting van de partner: ook deze maatregelen waren in die historische periode onhoudbaar; de strenge regels in de Code Napoléon inzake de organisatie van het huwelijk zijn dan ook de neerslag van de onontkoombare reactie tegen deze revolutionaire periode waar kortstondig alle sluisen waren opengezet.